

УДК 81'23: [373.3.016:81'243] – 056.173

Г. В. Тригуб

## ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЛІВОРУКИХ ДІТЕЙ ДО ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

*У статті досліджуються психологічні особливості мотивації ліворуких дітей молодшого шкільного віку до оволодіння іноземною мовою. Оволодіння іноземною мовою розглядається через особливості чуття мови, специфіку мовленнєво-мисленнєвої діяльності представленої поняттєвим мисленням, мовленнєвим розвитком загалом. Результати емпіричного дослідження проблеми дали змогу встановити особливості оволодіння іноземною мовою ліворукими дітьми відповідно до мотивації.*

**Ключові слова:** метод, мотивація, мотив, особливість, кольорові картки, ліворукі діти, оволодіння іноземною мовою, чуття мови, поняттєве мислення, мовленнєвий розвиток, емпіричне дослідження.

*В статье исследуются психологические особенности мотивации леворуких детей младшего школьного возраста к овладению иностранным языком. Овладение иностранным языком рассматривается через особенности чувства речи, специфику речевой и мыслительной деятельности представленной понятийным мышлением, речевым развитием в общем. Результаты эмпирического исследования проблемы дали возможность определить особенности овладения иностранным языком леворукими детьми относительно мотивации.*

**Ключевые слова:** метод, мотивация, мотив, особенность, цветные карточки, леворукие дети, овладение иностранным языком, чувство языка, понятийное мышление, речевое развитие, эмпирическое исследование.

*The article is devoted to the psychological peculiarities of the left-handed primary schoolchildren motivation to the foreign languages mastering.*

*Foreign language acquisition is studied through the peculiarities of language feeling, speech and mental activity, represented by conceptual thinking and speech development in general. The empirical results of the problem helped to determine the peculiarities of foreign language acquisition by left-handed junior schoolchildren in accordance with their motivation.*

**Keywords:** method, motivation, motive, peculiarity, colour cards, left-handed children, foreign language acquisition, language feeling, conceptual thinking, speech development, empirical study.

У структурі навчальної діяльності виділяють такі компоненти, як мета (засвоєння певних знань, умінь, навичок), навчальні ситуації (завдання), навчальні дії та операції, контроль і оцінка, мотиви й форми спілкування учнів з учителем та між собою.

Навчальна мотивація ґрунтується на потребі, яка стимулює пізнавальну активність дитини, її готовність до засвоєння знань. Потреба не визначає характеру діяльності, її предмет окреслюється тоді, коли учень починає діяти. Спонукальна (мотиваційна) складова навчальної діяльності охоплює пізнавальні потреби, мотиви й сенси навчання. Важливою умовою учіння є наявність пізнавальної потреби й мотиву самовдосконалення, самореалізації та самовираження. Емоційне переживання пізнавальної потреби постає як інтерес.

Відповідно до ідей вітчизняної психології, мовлення визначається мотивом мовленнєвої діяльності, відповідною потребою, інтенцією та настановою. Відповідно до структури мовленнєвої діяльності, рівень автоматизованих мовленнєвих операцій, рівень усвідомлюваних мовленнєвих дій регулюється власними мотивами. На рівні мовленнєвої діяльності загалом виникає смислоутворювальний мотив, який зумовлює мовленнєву діяльність заради неї самої у різних життєвих ситуацій молодшого школяра. Попри значний інтерес до мотивації мовленнєвої діяльності особистості, особливості мотивів мовленнєвого розвитку молодших школярів, зокрема відповідно до мануальної моторної міжпівкульової асиметрії, протягом довгого часу залишалися поза увагою вчених. Водночас, активізація нейропсихологічних досліджень із проблеми оволодіння іноземною мовою робить проблему значущою в прикладному і теоретичному аспектах, а також надає їй актуальності.

Важливість психічних станів і властивостей для реалізації будь-якої діяльності, мовленнєвої зокрема, зумовила необхідність діагностики мотиваційних особливостей молодших школярів. Серед важливих проблем дослідження оволодіння іноземною мовою дітьми і дорослими особливою значущістю набувають питання щодо когнітивної основи, від якої залежить ефективність процесу оволодіння. Ця основа представлена конструктами, інтеріоризована природа яких ускладнює їх експериментально-діагностичне вивчення. До таких конструктів, за Л. Засекіною [2], належать мовленнєва організація, мовленнєвий досвід, чуття мови. Під час оволодіння будь-якою мовою (рідною чи іноземною) саме

чуття мови набуває неабиякої значущості, адже нестача аналітико-синтетичних операцій як способу оволодіння поняттєвим мисленням на основі узагальнення і абстрагування, підносить важливість інтуїтивного шляху опанування іншомовним мовленням ліворукими дітьми.

Дослідження чуття мови в контексті оволодіння іноземною мовою зіставляються з важливою ідеєю, висловленою вітчизняними вченими, про спільні мовленнєво-мисленнєві механізми опанування рідною та іноземною мовами. Відтак, для дослідження індивідуальних особливостей оволодіння іноземною мовою ліворукими молодшими школярами, потрібно встановити закономірності їхньої мовленнєво-мисленнєвої діяльності загалом. Однією з таких закономірностей, на наш погляд, є чуття мови, яке з одного боку, характеризує зв'язок мислення і мовлення особистості, а з іншого – слугує важливою передумовою оволодіння іноземною мовою.

Основна мета цієї праці – емпіричне вивчення мотивації та потреб мовленнєвого розвитку ліворуких молодших школярів.

Для вивчення мотивації мовленнєвого розвитку ліворуких молодших школярів у контексті ефективного оволодіння іноземною мовою використовувався «Тест кольорових виборів» Л. Собчик. Тест представлений у діагностичному практикумі Л. Терлецької [7] для діагностики мотивації мовлення дітей молодшого шкільного віку.

Для обладнання застосовувався роздатковий матеріал – 8 кольорових карток з тесту М. Люшера для індивідуальної роботи. Дитині надавалася така інструкція: «Перед тобою 8 кольорових карток. Обери з них ту, яка тобі найбільше сподобалася за кольором. Тепер відкладемо її. Знову обери ту, яка тобі найбільше сподобалася. І так далі, доки не залишиться жодної картки». Відповідно до того, які картки опинилися на перших місцях, робилися узагальнення щодо провідного мотиву, типу реагування і позиції, провідних емоцій і потреб особистості.

Емпірично-діагностичне вивчення мотивації мовлення здійснювалося у двох вибірках – праворуких і ліворуких дітей, кількістю відповідно 180 та 24 особи. Відсотковий розподіл колірних ставлень праворуких і ліворуких дітей подано в таблиці 1.

*Таблиця 1*  
*Відсотковий розподіл колірних ставлень праворуких і ліворуких дітей*

Колір	Мотиваційні характеристики	Відсоток праворуких дітей, обравши колір	Відсоток ліворуких дітей, обравши колір
Червоний	Тип реагування: лідерство, провідний мотив: досягнення успіху, провідна емоція: агресивність, позиція: мужність; потреба: досягнення, влада, висока пошукова активність, цілеспрямованість.	11,1%	16,7%
Синій	Тип реагування: сенситивність, потреба в розумінні; мотив: прагнення уникати невдачі; емоція: песимістичність; позиція: жіночість, потреба у прихильності, комфортності, захисті.	4,4%	0,0%
Зелений	Тип реагування: опірність, наполегливість; мотив: утримання позицій; позиція: зрілість; потреба в утриманні власної позиції, агресивність захисного характеру.	14,4%	0,0%
Жовтий	Тип реагування: спонтанність, нестійкість інтересів, мотив: емоційна втягненість; емоції: оптимістичність; позиція: інфантилізм; потреба в соціальній активності, емоційній втягненості, спілкуванні, яскравих переживаннях.	30,0%	4,2%
Фіолетовий	Потреба у відході від реальної дійсності, ірраціональність, суб'єктивізм, індивідуалістичність, емоційна незрілість.	26,1%	58,3%
Сірий	Потреба у спокої, відпочинку, пасивність.	3,9%	0,0%
Коричневий	Потреба у послабленні тривоги, прагнення до психологічного і фізичного комфорту.	1,7%	0,0%
Чорний	Потреба у незалежності через протест, негативізм у ставленні до авторитетів, опору ззовні.	8,4%	20,8%

Як видно з таблиці, існують відмінності у розподілі колірних ставлень молодших школярів відповідно до ведучої руки. Так, у вибірці дітей із ведучою правою рукою найпоширенішим є вибір жовтого кольору. Цей колір характеризує мотивацію цих дітей як таку, що виражає нестійкість і спонтанність інтересів, емоційність, оптимістичність, певний інфантилізм, а також потребу у значній соціальній активності.

Соціальна активність є гарним підґрунтям для розвитку іншомовного мовлення учнів, адже вона часто виражається у комунікативній діяльності, яка потребує розвинених мовленнєвих дій. Такі мотиваційні характеристики цих дітей зіставляються із даними у віковій психології щодо характеру і

темпераменту молодших школярів, яким притаманна імпульсивність, емоційна стабільність, упертість, недостатній розвиток вольової регуляції.

У ліворуких дітей найпоширенішим кольором є фіолетовий, який виражає такі мотиваційні особливості, як потребу у відході від реальної дійсності у світ мрій і власних думок, ірраціональність, суб'єктивізм, індивідуалістичність та емоційна незрілість. Такі особливості, на наш погляд, пов'язані із домінування правопівкульової діяльності мозку цих дітей. Враховуючи ці особливості мотиваційної сфери, потрібно побудувати таким чином оволодіння іноземною мовою, щоб цей процес супроводжувався позитивною емоційною насиченістю і давав змогу реалізувати індивідуальність кожної дитини.

Як свідчать дослідження О. О. Леонтьєва [4; 5], оволодіння іноземною мовою ґрунтується на загальних закономірностях мовленнєво-мисленнєвої діяльності та рівні мовленнєвого розвитку загалом. До найважливіших аспектів мовленнєво-мисленнєвої діяльності, які повною мірою визначають особливості оволодіння іноземною мовою, на наш погляд, окрім чуття мови, належать поняттєве мислення та мовленнєвий розвиток. Рівень сформованості вищезазначених конструктів визначають ефективність оволодіння мовою, як рідною, так і іноземною.

Для встановлення особливостей рівня мовленнєвого розвитку, поняттєвого мислення та чуття мови ліворуких і праворуких дітей відповідно до мотиваційних особливостей було здійснено їх ґрунтовний аналіз з урахуванням колірних ставлень. Для статистичної обробки даних ми використали непараметричний метод порівняння незалежних вибірок із допомогою критерію Н-Краскала-Уоллеса. Визначені рангові статистики відповідно до кожного показника мовленнєво-мисленнєвої діяльності подано у таблицях 2, 3, 4. Провідними особливостями мовленнєво-мисленнєвої діяльності є парадигматичні реакції (як показник чуття мови – рівня сформованості інтуїтивно-почуттєвого відображення дійсності для встановлення візуальних, функціональних відношень між різними фрагментами дійсності), центральні реакції (як показник рівня володіння мовою).

*Таблиця 2*  
*Рангові статистики парадигматичних реакцій (чуття мови)*  
*для груп із різними колірними ставленнями*

№ з/п	Групи з різними колірними ставленнями	Середні ранги парадигматичних реакцій
1	Сірий колір	142,50
2	Червоний колір	135,29
3	Жовтий колір	114,75
4	Зелений колір	104,08
5	Чорний	91,86
6	Фіолетовий	90,98
7	Коричневий	59,00
8	Синій	12,50

Таким чином, найкращим ґрунтом для зростання парадигматичних реакцій як основи для чуття мови й розвитку поняттєвого мислення особистості, є такі мотиваційні особливості: потреба у спокої, мисленнєвій поміркованості, емоційній зваженості. Гарним також підґрунтям є мотиваційні особливості, спрямовані на досягнення успіху, відповідно самоствердження, лідерства, високої пошукової активності. Інакше кажучи, сформоване чуття мови, з одного боку, виражене в рефлексивності як унікальні надлишкової імпульсивності при породженні мовної асоціації на різні фрагменти навколишньої дійсності, а з іншого боку, активності, мовленнєво-мисленнєвої активності зокрема.

Жовтий колір, який є найпоширенішим у вибірці праворуких дітей і означає нестійкість і спонтанність інтересів, оптимістичність, соціальну активність також супроводжується високими показниками парадигматичних реакцій, що створює сприятливі умови для оволодіння іноземною мовою. Фіолетовий колір, який є найпоширенішим серед ліворуких дітей, має низькі рангові показники, що підтверджує нашу думку про необхідність створення психолого-педагогічних умов для оволодіння іноземною мовою ліворукими дітьми.

Іншим проявом чуття мови, як зазначалося вище, є сформованість центральних асоціативних реакцій. Центральні реакції як вид логічних асоціацій, на протизагу периферійним, свідчать про конкретні особливості мовленнєво-мисленнєвої діяльності. До таких особливостей належить, по-перше, чуття мови як інтуїтивна основа мовної компетентності, а по-друге, знання лексичної будови мови, які дають змогу встановлювати різні семантичні відтінки слів. Для вивчення чуття мови дітей відповідно до між-

півкульової спеціалізації було використано асоціативний експеримент. Дітям пропонувалося 10 слів-стимулів: огірок, город, учитель, квітка, рукавичка, темний, годинник, машина, стіл, стілець, на які вони повинні були дати першу асоціацію, що спадає на думку. Кожна відповідь-реакція аналізувалася за двома параметрами: граматична – синтагматична/парадигматична реакція; а також логічна – центральна/периферійна реакції. Збільшення парадигматичних реакцій свідчить про розвиток поняттєвого мислення, тоді як домінування синтагматичних – про комплексність і синкретичність мисленнєвих операцій. Переважання центральних реакцій свідчить про знання мови, тоді як зростання периферійних реакцій – про низький рівень знань семантики мови.

Рангові статистики відповідно до центральних реакцій подано у таблиці 3.

*Таблиця 3*  
*Рангові статистики центральних реакцій (чуття мови) для груп із різними колірними ставленнями*

№ з/п	Групи з різними колірними ставленнями	Середні ранги парадигматичних реакцій
1	Сірий колір	168,50
2	Червоний колір	127,94
3	Зелений колір	121,83
4	Чорний колір	118,18
5	Жовтий колір	110,99
6	Фіолетовий	76,69
7	Коричневий – Синій	69,50

Результати рангових статистик також засвідчують найвищу сформованість центральних реакцій як прояву чуття мови у вибірці із домінуванням сірого кольору.

За М. Люшером, сірий колір обирається тими людьми, які хочуть уникнути надлишкового емоційного збудження. Можна припустити, що саме емоційна витриманість слугує гарним підґрунтям для ефективної аналітико-синтетичної діяльності. Окрім цього, сірий колір виражає прагнення до стабілізації, потребу в інтеграції у групу, що також зумовлює комунікативну активність особистості. Жовтий колір має нижчі рангові значення центральних реакцій порівняно з парадигматичними реакціями, що пов'язано очевидно із надлишковою імпульсивністю та активністю у породженні асоціацій. Ще нижчі показники парадигматичних реакцій притаманні групі з домінуванням фіолетового кольору. Саме цей колір є найбільш поширеним у вибірці ліворуких дітей та супроводжується сенсibilізацією, підвищеною чутливістю, прагненням до ототожнення себе із прекрасним.

За Л. Виготським, вивчення мовленнєвої діяльності з необхідністю передбачає занурення у процеси мислення, адже думка і слово – взаємопов'язані. Рівень розвитку мовленнєвої діяльності неодмінно реалізується в основній її формі – поняттєвому мисленні, таким чином, у фокус уваги потрапила мовленнєво-мисленнєва діяльність загалом.

Для визначення розвитку поняттєвого мислення молодшим школярам пропонувалася методика «Виключення зайвого», яка охоплює 10 груп понять. У кожній групі одне поняття є зайвим відповідно до видо-родових зв'язків. Кожна правильна відповідь оцінюється 1 балом, таким чином, максимальна кількість балів, що означає сформованість поняттєвого мислення – 10. Дітям пропонувалися такі групи понять: тюльпан, лілія, квасоля, ромашка, фіалка; ріка, озеро, море, міст, ставок; лялька, скакалка; пісок, м'яч, дзига; стіл, килим, крісло, ліжко, табуретка; тополя, береза, ліщина, липа, осика; курка, півень, орел, гусак, індик; коло, трикутник, чотирикутник, указівка, квадрат; Сашко, Вася, Стас, Петров, Коля; число, ділення, додавання, віднімання, множення; веселий, швидкий, смутний, смачний, обережний [7].

Рангові статистики відповідно до сформованості поняттєвого мислення подано у таблиці 4.

*Таблиця 4*  
*Рангові статистики показників поняттєвого мислення для груп з різними колірними ставленнями*

№ з/п	Групи з різними колірними ставленнями	Середні ранги парадигматичних реакцій
1	Сірий колір	161,50
2-3	Червоний та зелений кольори	132,50

4	Жовтий колір	108,56
5	Фіолетовий колір	92,42
6-7	Коричневий та синій кольори	74,56
8	Чорний колір	55,73

Як і в попередніх показниках мовленнєво-мисленнєвої діяльності, найвищий рівень поняттєвого мислення притаманний дітям із домінуванням ставлення до сірого кольору. Досить сформованим є поняттєве мислення із домінуванням жовтого кольору, яке притаманне праворуким дітям. Рівень сформованості поняттєвого мислення із вибором фіолетового кольору, що характерне для ліворуких дітей, не є сприятливим для розвитку поняттєвого мислення.

Мовленнєвий розвиток є основою для ефективного оволодіння іноземною мовою. Адже остання розглядається як опанування певним видом мовленнєвої діяльності. Володіння мовленням рідною мовою є важливою зоною найближчого розвитку, яка визначає напрям мовленнєвого розвитку дитини загалом та розвиток іншомовного мовлення зокрема. Для визначення мовленнєвого розвитку дітей молодших школярів була використана методика Г. Еббінгауза, яка представлена у вигляді тексту із 13 пропущеними словами. Методика подана українською мовою та адаптована для віку молодшого школяра Л. Терлецькою [7]. Кожне правильно вставлене слово дорівнює одному балові, максимальна кількість балів – 13.

Статистично значущі відмінності між показниками поняттєвого мислення ліворуких і праворуких дітей встановлювалися з допомогою критерію  $\chi^2$ -Манна-Уїтні для незалежних вибірок.

Рангові статистики відповідно до сформованості мовленнєвого розвитку подано у таблиці 5.

*Таблиця 5*  
*Рангові статистики показників рівня мовленнєвого розвитку*  
*для груп з різними колірними ставленнями*

№ з/п	Групи з різними колірними ставленнями	Середні ранги парадигматичних реакцій
1-2-3	Сірий, синій, коричневий	140,50
4	Жовтий колір	115,82
5	Фіолетовий колір	111,42
6	Зелений колір	107,69
6-7	Чорний колір	67,70
8	Червоний колір	63,58

Найвищі показники рівня мовленнєвого розвитку притаманні групам із сірим, коричневим та синім кольорами. Група із переважним вибором коричневого кольору характеризується такими мотиваційними особливостями, як потреба у послабленні тривоги, прагнення до психологічного і фізичного комфорту, який очевидно досягається в результаті задоволення комунікативних потреб зокрема.

Синій колір супроводжується такими особливостями, як сенситивність та потреба в спілкуванні, прагнення уникати невдачі, необхідність у психологічному комфорті та прихильності. Таким чином, рівень мовленнєвого розвитку супроводжується прагненням до отримання фізичного і психологічного задоволення. Для отримання цього задоволення дітям важливо реалізовувати свої мовленнєві мотиви та інтенції.

Результати емпіричного дослідження мовленнєво-мисленнєвої діяльності молодших школярів відповідно до їхніх мотивів і потреб дають змогу зробити висновки про те, що мотивація праворуких дітей, яка вирізняється соціальною активністю і комунікабельністю, є більш сприятливою для оволодіння іноземною мовою порівняно з ліворукими дітьми. Це свідчить про необхідність створення відповідних психологічних умов для ефективного оволодіння іноземною мовою ліворукими молодшими школярами.

### **Література:**

1. Выготский Л. С. Мышление и речь : [психол. исслед.]. Психика, сознание, бессознательное / Л. С. Выготский. – М. : Лабиринт, 2001. – 368 с. – (Собрание трудов).
2. Засєкіна Л. В. Чуття мови як важливий психолінгвістичний феномен // Психолінгвістика: [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» / гол. ред. О. О. Сєліванова]. – Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2009. – Вип. 4. – С. 43–51.

3. Калмикова Л.О. Психолінгвістичні принципи розвитку мовленнєвої діяльності в старших дошкільників / Л. О. Калмикова // Психолінгвістика : [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» / гол. ред. О. О. Селіванова. – Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2009. – Вип. 4. – С. 51–56.
4. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2005. – 288 с.
5. Леонтьев А. А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии : избр. психол. тр. / А. А. Леонтьев ; Рос. акад. образования, Моск. психол.-соц. ин-т. – М. : Воронеж : Моск. психолого-социальный институт : МОДЭК, 2001. – 448 с. – (Психологи отечества).
6. Лурия А. Р. Высшие корковые функции человека / А. Р. Лурия. – М. : Из-во Моск. Ун-та, 1969. – 504 с.
7. Терлецька Л. Г. Психодіагностика розвитку від року до десяти / Л. Г. Терлецька. – К. : Главник, 2008. – 192 с. (Серія «Психол. інструментарій»)